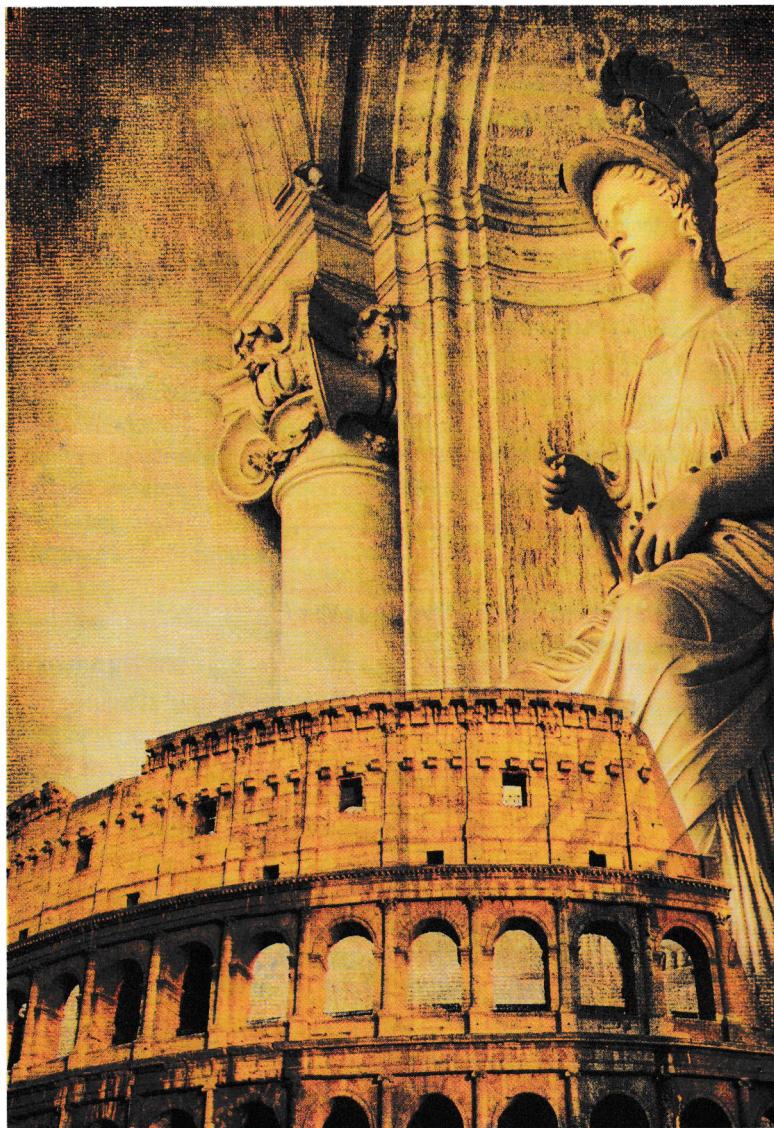

Marcela GRAȚIANU • Alexandru POPP

ELEMENTE DE LIMBĂ LATINĂ ȘI DE CULTURĂ ROMANICĂ

Manual pentru clasa a VII-a

AROBS
Transilvania Software

CUPRINS

Recapitulare inițială	7
Unitatea I. Elemente de limbă latină.....	9
1. Geneza limbilor – Limbă-mamă/Limbă-fiică, relația dintre factorul istoric și cel lingvistic.....	10
1.1. Familii de limbi/limbile indo-europene/limba latină și limbile românice	10
1.2. Limba – un organism viu	12
2. Alfabetul latin: egipteni > fenicieni > greci > romani > alfabetul pe care îl folosim astăzi	14
2.1. Cifre romane – cifre arabe	16
2.2. Semne lingvistice folosite ca simboluri în domeniul științelor	19
3. Lexic: istoria cuvintelor, de la latină la limbile moderne	21
3.1. Diferența dintre moștenire și împrumut	21
3.2. Fondul latin al limbii române	24
3.3. Lexic latin în alte limbi românice	26
3.4. Cuvinte de origine latină în limbi neromanice (cu insistență pe limba engleză)	28
3.5. Vocabular internațional de origine greco-romană în diverse domenii ale cunoașterii (științe exacte și discipline socio-umane)	31
4. Elemente de flexiune în limba latină și în limba română (/limbi romanice) – analogii	37
4.1. Structura cuvântului. Evoluția în limbile moderne. Trăsături definitorii ale flexiunii nominale și verbale. Elemente de sintaxă	40
4.2. Rolul cuvântului în enunț și context	43
Recapitulare	46
Evaluare	48
Recapitulare semestrială	49
Evaluare semestrială	52
Unitatea II. Elemente de civilizație greco-romană și de cultură romanică	53
1. Roma – de la cetatea lui Romulus la centrul lumii latinofone	54
1.1. Puterea romană. Evoluția în timp și spațiu	54
1.2. Procesul de romanizare	59
1.3. Formarea culturii europene. Elemente de cultură și civilizație romanică	63
2. Pantheonul greco-roman – imagine a universului și a societății umane. Zei și eroi: funcții și mituri fundamentale	67
3. Viața publică – viața privată. Mentalități	72
3.1. Tipare socio-politice române reflectate în actualitate (forme de organizare comunitară, relația public-privat, cetățean-stat, urban-rural etc.)	72
3.2. Personalități române	76
4. Arta greco-romană și moștenirea ei europeană	82
Recapitulare	89
Evaluare	90
Unitatea III. Valori greco-romane perene	91
1. Modele de gândire și de raportare la lume, fundamentate etic, civic și științific	92
1.1. Modele de gândire și de raportare la lume, fundamentate etic (adevărul, binele personal/public, moderația, gloria etc.) și civic (puterea cuvântului, dialogul, respectul pentru celălalt, responsabilitate, cultura legii)	92
1.2. Modele de gândire și de raportare la lume, fundamentate științific	102
2. Modele estetice în artă	104
Recapitulare	110
Evaluare	111
Recapitulare finală	113
Evaluare finală	115
Dicționar	117

Fig. 1. Întinderea Imperiului Roman (secolul II d.Hr.)

4. Îți amintești legenda întemeierii Romei? Redă-o într-un text care să conțină maximum 100 de cuvinte.
5. Numește trei personalități ale Greciei Antice.
6. Citește propoziția de mai jos tradusă în mai multe limbi.

Mens sana in corpore sano. (lat.) (Iuvenal, Satira a X-a, versul 356)

Minte sănătoasă în corp sănătos.

Una mente sana in un corpo sano. (it.)

Mente sana en un cuerpo sano. (sp.)

Un esprit sain dans un corps sain. (fr.)

A healthy mind in a healthy body. (engl.)

Ein gesunder Geist in einem gesunden Körper. (germ.)

- a. Cunoști această maximă? Ce reprezintă? Ce ne învață?
- b. Mai cunoști și alte astfel de maxime?
- c. Transcrie pe caiet cuvintele care se asemănă. Câte ai identificat?

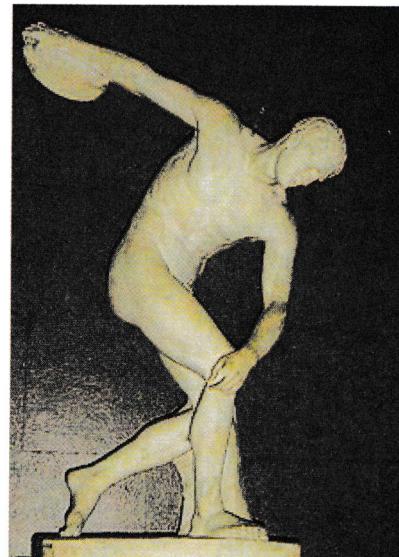

Fig. 2. Discobolul lui Myron

Unitatea

Elemente de limbă latină

1. Geneza limbilor – limbă-mamă/limbă-fiică, relația dintre factorul istoric și cel lingvistic
2. Alfabetul latin: egipteni > fenicieni > greci > romani > alfabetul pe care îl folosim astăzi
3. Lexic: istoria cuvintelor, de la latină la limbile moderne
4. Elemente de flexiune în limba latină și în limba română (limbi romanice) – analogii

Recapitulare

Evaluare

Recapitulare semestrială

Evaluare semestrială

1. GENEZA LIMBILOR – LIMBĂ-MAMĂ/LIMBĂ-FIICĂ, RELATIA DINTRE FACTORUL ISTORIC ȘI CEL LINGVISTIC

RETINE!

NULLA DIES SINE LINEA.

NICIO ZI FĂRĂ
O REALIZARE!

OBSERV ȘI DESCOPĂR

1. Grupează cuvintele din cele două coloane în funcție de asemănările dintre ele.

mater	mal (fr.)
pater	cento (it.)
frater	dez (port.)
soror	buen (sp.)
amicus	father (engl.)
decem	feliz (sp.)
centum	ami (fr.)
bonus	brother (engl.)
malus	Mutter (germ.)
felix	soră (rom.)

2. Tradu cuvintele de mai sus cu ajutorul unor dicționare.

3. Cum explică asemănările dintre ele?

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Limba latină este, la origine, limba vorbită în regiunea Latium, aflată în centrul Peninsulei Italice, zonă în care va fi întemeiată Roma. Ea se înrudea și era asemănătoare cu limbile vorbite în imediata vecinătate a Romei, dar și cu altele răspândite în Europa și Asia. Cercetătorii au ajuns la concluzia că toate aceste limbi s-au născut dintr-o singură limbă mai veche, din care nu ne-a parvenit nicio dovadă scrisă și pe care au numit-o indo-europeană, deci limbă-mamă. Limbile-fiice ale indo-europenei sunt limba latină, limba greacă, limbile germanice (engleză, germană etc.), limbile slave (rusă, bulgara, sârba, cehă, poloneza etc.), limbă dacilor, a vechilor gali, albaneza, numeroase limbi din India și Iran etc.

Începând cu secolul al V-lea î.Hr., odată cu expansiunea teritorială a statului roman, limba latină devine limba vorbită de populațiile cucerite. Cele din urmă cuceriri au avut loc în secolul al II-lea d.Hr. Adoptarea limbii și a culturii latine de către populațiile cucerite poartă numele de romanizare. Odată cu destrămarea Imperiului Roman, se produce și o destrămare a limbii latine. Pe parcursul câtorva secole, limba latină unitară se transformă în mai multe limbi, diferite între ele și diferențiate de latină, numite limbi române sau neolatine: română, franceză, italiană, spaniolă, portugheză, provenzală (vorbită în sud-estul Franței), sarda (vorbită în Sardinia), catalana (vorbită în estul Spaniei), reto-romana (vorbită în estul Elveției). Un rol important în diferențierea acestor limbi l-a jucat limba vorbită de fiecare populație înainte

Fig. 1. Denar cu imaginea împăratului Traian, realizat la Roma în 101-102 d.Hr.

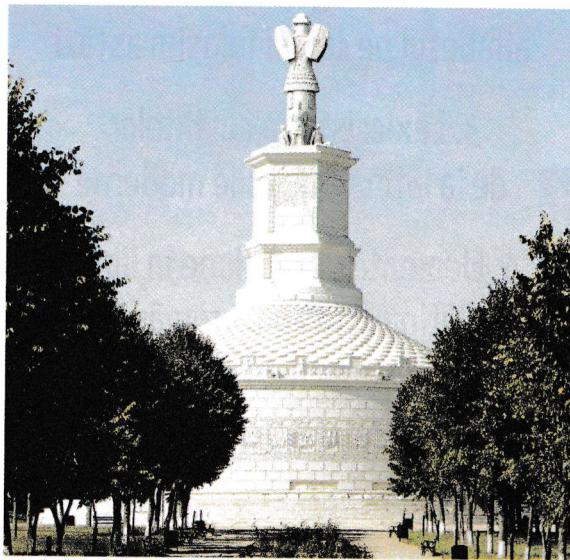

Fig. 2. Tropaeum Traiani, monument ridicat în Dobrogea pentru a marca victoria romanilor în războiul cu dacii (101-102 d.Hr.)

de cucerirea romană, în cazul limbii române limba vorbită de daci, de la care am moștenit cuvinte și sufixe. Însă sunetele, vocabularul fundamental și structura limbii române sunt de origine latină și formează fondul moștenit. Părțile de vorbire și conjugările limbii române sunt aceleași ca în limba latină. Primele trei declinări din limba latină s-au păstrat în limba română.

Etimologia este o disciplină lingvistică și studiază originea cuvintelor unei limbi, explicând evoluția formală și semantică pornind de la un etimon (forma atestată sau reconstituită din care provine cuvântul) până în contemporaneitate.

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Reprezintă, printr-un desen, grafic sau o prezentare PowerPoint, relațiile din „familia indo-europeană” sub forma celor de rudenie dintre oameni.
2. Descrie, prin același procedeu, relațiile din „familia limbilor românice”.
3. Identifică pe harta dintr-un atlas istoric sau geografic spațiul de difuzare a limbii latine/limbilor românice.
4. Deviza Uniunii Europene este „Unitate în diversitate”. Află traducerea acesteia pentru fiecare dintre limbile românice. Ce observi? Cum explici?
5. Se dă cuvântul latin moștenit (etimon) *facere* (= a face). Află evoluția romană a acestuia într-o limbă accesibilă tăie.

ȘTIAI CĂ...

...cercetătorul german August Schleicher a pus bazele lingvisticii istorice, care se inspiră din metodologia științifică a lui Charles Darwin, întemeietorul conceputului de evoluționism?

...August Schleicher a introdus ideea unei limbi-mame indo-europene și a făcut un arbore genealogic al limbilor?

...dacă vei compara limbile pe care le înveți, le vei putea înțelege mai bine, vei putea descifra limbi care nu s-au mai vorbit de mii de ani și vei reuși, de asemenea, să folosești mai bine limba română?

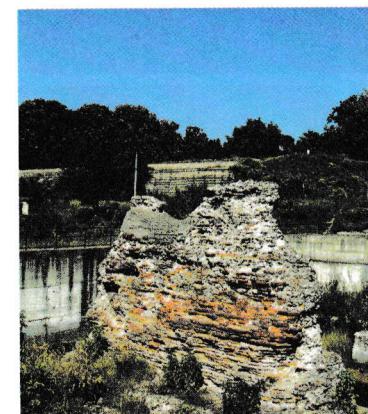

Fig. 3. Piliciorul podului de la Drobeta construit în vremea lui Traian

Fig. 4. August Schleicher

Fig. 5. Familie romană

REȚINE!

CARPE DIEM.

BUCURĂ-TE DE ZIUA
DE AZI!

2. Citește fragmentul de mai jos care provine din primul text în limba română, *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung* (1521).

„Eu spui domnietale, iară Domniia ta ești înțelept și aceste cuvinte să ții Domniia ta la tine, să nu știe oamini mulți și Domniele voastre să vă păziți cum știți mai bine.”

Transcrie fragmentul în limba română de astăzi.

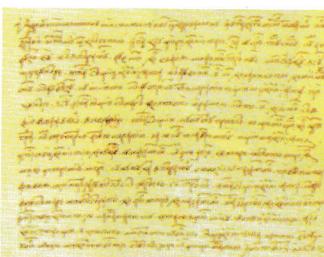

Fig. 1. Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Orice limbă este asemenea unui organism viu, care se află într-o continuă schimbare. Dacă vom compara limba română contemporană cu cea vorbită în secolul al XIX-lea, vom observa imediat diferențele. Același lucru s-a întâmplat și în cazul limbii latine: odată cu destrămarea unității politice și administrative a Imperiului Roman, s-a destrămat și unitatea limbii latine, iar diferențele de limbaj, generate de influența limbilor vorbite de populațiile autohtone, de nivelul de cultură a vorbitorilor, de circumstanțele comunicării, au devenit și mai evidente. Inițial variante foarte asemănătoare ale limbii latine populare, limbile române sau neolatine și-au continuat în timp propria evoluție. Toate aceste limbi provin din latina vorbită (populară), limba folosită de majoritatea populației în viața de zi cu zi, deosebită de latina scrisă (cultă), limba operelor literare, caracterizată printr-o corectitudine desăvârșită a gramaticii și printr-un vocabular ales.

Limba română reprezintă etapa actuală de evoluție a limbii latine vorbite de coloniștii romani în zona provinciilor dunărene situate în nord-estul lumii romane, influențată, în timp, de pătrunderea unor elemente lexicale de altă proveniență – slavă, maghiară, turcă, neogreacă, bulgară, germană, franceză, rusă și italiană. În ultima perioadă, se înregistrează o creștere a numărului de cuvinte împrumutate din limba engleză, mai ales a celor din vocabularul tehnico-științific și politic.

Izolată de celelalte limbi române, înconjurată de popoare nelatine, limba română continuă să-și contureze individualitatea în funcție de influențele istorico-sociale.

1. Transcrie în caiet și completează spațiile punctate cu o altă culoare decât cea folosită pentru a întregi enunțurile.

- Deosebirea în vorbire a locuitorilor Imperiului Roman era generată de ,
- Latina vorbită (populară, vulgară) este
- Latina scrisă (cultă, literară) este
- Limba română reprezintă
- Limba română a fost influențată, în timp, de pătrunderea unor elemente lexicale de altă proveniență: , , , ,

2. Asociază fiecărui cuvânt din coloana A pe cel corespunzător din coloana B, astfel încât să stabilești cuvintele care au pătruns în limba română și limba căreia îi aparțin. Poți folosi dicționarul etimologic.

A	B
cartof	ofelos (gr.)
stepă	város (magh.)
cafea	boulevard (fr.)
folos	ribelle (it.)
hrană	step' (rus.)
bulevard	drag (bulg.)
rebel	Kartoffel (germ.)
oraș	hrana (sl.)
drag	kahve (tur.)

3. Explică etimologia și sensurile cuvântului *școală* și alcătuiește familia lexicală.

ȘTIAI CĂ...

...Franz Bopp este cel care a descris limba ca pe un „organism viu”, care se naște, se dezvoltă și apoi se degradează?

...limba latină este limba de cult a Bisericii Catolice și limba oficială a Vaticanului?

...o altă limbă romanică este cea dalmată, vorbită pe coasta dalmată din Croația, dispărută la sfârșitul secolului al XIX-lea?

...dintre cele 1 500 de cuvinte esențiale ale limbii române, circa 60-66% sunt latine?

...dintre cele 3 607 de cuvinte ce alcătuiesc lexicul poetic eminescian, 48% sunt moștenite din limba latină, având o circulație de 80%?

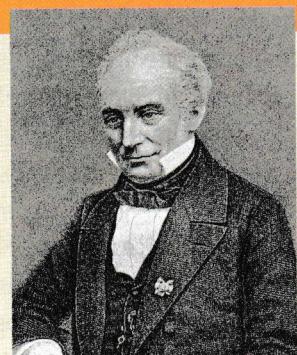

Fig. 2. Franz Bopp

PROIECT

- Realizați un proiect, formând cinci echipe alcătuite din 5-6 membri. Fiecare echipă va prezenta cele cinci popoare a căror limbă națională este o limbă romanică – română, franceza, italiana, spaniola, portugheza. Veți prezenta aspecte legate de limbă (un proverb în limba respectivă, urmat de traducerea lui), mediul natural, viața cotidiană, personalități contemporane. Veți utiliza imagini (planșe, hărți, postere, afișe, atlase etc.) și materiale multimedia (pagini web recomandate, prezentări PowerPoint etc.). La final, veți trage concluzii referitoare la informațiile prezentate, stabilind trei asemănări și trei deosebiri între cele cinci popoare. Votați cea mai bună prezentare.

2. ALFABETUL LATIN: EGIPTENI > FENICIENI > GRECI > ROMANI > ALFABETUL PE CARE ÎL FOLOSIM ASTĂZI

REȚINE!

QUI SCRIBIT BIS LEGIT.
CEL CARE SCRIE
CITEȘTE DE DOUĂ ORI.

OBSERV ȘI DESCOPĂR

- Privește cu atenție imaginile de mai jos, apoi răspunde la întrebări.
 - Cele trei texte sunt scrise cu același alfabet?
 - Care dintre ele are același alfabet cu limba română?
 - Cum se numește alfabetul folosit de limba română?

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Prima scriere a omenirii a fost cea pictografică sumeriană, care datează din mileniul al IV-lea î.Hr., cuvintele fiind reprezentate prin semne și desene, ce redau diferite obiecte. Aceasta a evoluat în scrierea cuneiformă mesopotamiană, denumire care provine de la forma semnelor folosite: aceea a unor cuie triunghiulare. Vechii locuitori ai Mesopotamiei scriau pe tăblițe de argilă, iar bibliotecile, care, pentru prima oară, au luat ființă aici, numărau mii de astfel de tăblițe pe care erau scrise opere literare și științifice.

Egiptenii au folosit, din cele mai vechi timpuri, o scriere diferită și complicată, numită hieroglifică, utilizând desene care puteau reprezenta idei și cuvinte, iar mai târziu, sunetele vorbirii. Egiptenii scriau pe piatră și pe suluri din foițe de papirus, care erau desprinse de tulpină, fiind lipite unele de altele și obținându-se astfel suluri de mari dimensiuni.

Din nevoile impuse de comerț, pentru întocmirea rapidă a documentelor, fenicienii au creat o scriere simplificată, bazată pe un alfabet. Acesta avea, inițial, 30 de semne, ulterior 22, toate consoane, reprezentând sunete permanente ale limbii. De la fenicieni, alfabetul se va răspândi și la alte popoare orientale, apoi la greci, romani și în restul Europei.

Grecii au început să folosească scrierea din secolul al VIII-lea î.Hr. Scrierea greacă avea la bază alfabetul fenician. Împrumutând semnele acestuia, grecii și-au alcătuit propriul alfabet, cu 24 de litere, reprezentând vocale și consoane. Alfabetul grec a fost folosit ca model pentru toate alfabetele europene de mai târziu.

Alfabetul latin provine dintr-un vechi alfabet etrusc, împrumutat cu aproximativ șase secole î.Hr., derivat din alfabetul grec folosit în coloniile grecești din sudul Italiei. Avea 23 de litere, care se regăsesc astăzi integral în scrierea noastră și sunt așezate în aceeași ordine. Nu exista deosebire între literele mari și cele mici și acestea se scriau într-o formă asemănătoare majusculelor de astăzi: A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, V, X, Y, Z. Ca și în limba română, unele litere erau mai rar utilizate – K, Q, X, Y, Z. La început, litera C nota și litera G, având această valoare în prescurtarea unor nume proprii: C. = Gaius (scris și Caius). Literele J și U au fost create în timpul Renașterii pentru a corecta o imperfecțiune a alfabetului antic: romani aveau un singur semn grafic (v) pentru u vocală și u consoană (v) și nu distingeau grafic vocala i de consoana i (j). Cuvintele latine se rostesc, de regulă, așa cum se scriu, la fel ca în limba română.

...scrierea egipteană a rămas foarte multă vreme necunoscută? Abia în anul 1822, învățatul francez Champollion a reușit să descifreze prin intermediul unei inscripții găsite la Rosetta, în timpul campaniei lui Napoleon în Egipt. Inscriptia cuprindea un text cu trei scrieri diferite: hieroglifică, greacă și o scriere egipteană populară, derivată din cea hieroglifică. Folosindu-se de textul grec, Champollion a reușit să dezlege semnificația hieroglifelor și să facă cunoscută această scriere.

...în mormântul faronului egiptean Ramses al II-lea a fost găsit un sul de papyrus care măsura 40 de metri?

...materialele pe care s-a scris au fost tăblă din argilă în Mesopotamia, papiroșul în Egipt, pergamentul în Persia și hârtia la chinezii?

...scrierea cu alfabet latin a devenit oficială în România abia în 1860?

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Citește cuvintele de mai jos, apoi compară-le cu corespondentele lor din limba română. Notează concluzia pe caiet.

aer, agricultura, appellare, bibliotheca, casa, Dacia, dare, dulce, Europa, familia, fuga, gloria, insula, intrare, Italia, lacrima, liber, luna, mare, medicina, memoria, multa, musca, natura, opera, palma, patria, provincia, Roma, ruina, servire, Sicilia, stare, traducere, tu, ultima, umbra, una, unde, venire, vipera, vultur.

2. Citește propozițiile de mai jos și oferă o variantă de traducere folosind indicațiile din paranteze.

Audaces (audax, audacis = curajos; m., pl., Ac.) fortuna (fortuna, fortunae = soartă; f., sg., N.) iuvat (iuvo, iuvare = a ajuta; ind. prez., III, sg.).

Sic (sic = aşa) transit (transeo, transire = a trece; ind. prez., III, sg.) gloria (gloria, gloriae = glorie; f., sg. N.) mundi (mundus, mundi = lume; m., sg., G.).

3. Citește această inscripție romană. Nu uita să-l pronunți *u* pe *V*! Ce nume de împărat roman identifici în text?

Fig. 1. Inscriptie de pe un cunoscut monument din Roma

4. Privește cu atenție inscripțiile. Notează pe caiet două observații referitoare la semnele de punctuație și la minuscule.

Fig. 2. Inscriptie din castrul roman Apulum

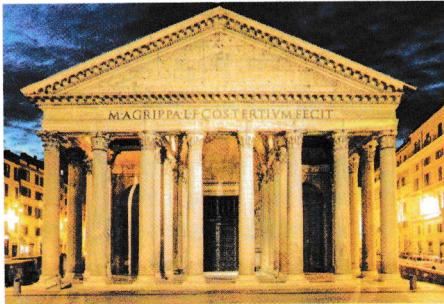

Fig. 3. Panteonul din Roma, Italia

Fig. 4. Altar votiv, Apulum